

TÜRK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 28, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 09.03.2022

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 11.03.2022

Sayfa / *Page*: 173-189

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Arş. Gör. Dr. Deniz Depe

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü

depedeniz@gmail.com

DENEME DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öz

Nisan 1971-Haziran 1972 tarihleri arasında Eskişehir’de on dört sayı olarak çıkan *Deneme* dergisinin sahibi ve sorumlu yönetmeni Sadık Ayaz’dır. Aylık sanat dergisi olarak çıkan dergide şiir, öykü, deneme, oyun, günlük, inceleme türünde yazılara yer verilmiştir. Çoğunluğunu lise çağlarındaki gençlerin çıkardığı dergi, bir taşra yayını olmasına rağmen dikkat çekmiştir. Nabi Avcı, Haydar Ergülen, Ahmet Kot, Metin Önal Mengüşoğlu, Cumali Ü. Hasannebioğlu, Erdem Bayazıt, Atasoy Müftüoğlu gibi isimleri bir araya getiren *Deneme*, daha sonra Ankara’da Gelişme adıyla çıkmaya devam eder. Çoğu ismin müstear kullanarak yazdığı dergi, özellikle deneme türündeki yazılarıyla dikkat çeker. Altmışlı yılların popülerleştirdiği edebi anlayışa, materyalizme, Batı’ya ve yabancılaşmaya karşı sert bir tavrı olan dergide, öyküler ve şiirler klasik üsluptan uzak, yenilikçi bir anlayışla kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Deneme* dergisi, Eskişehir, Cumhuriyet Dönemi edebiyat dergileri.

A REVIEW ON THE DENEME MAGAZINE

Abstract

Sadık Ayaz is the owner and responsible director of *Deneme* magazine, which was published in Eskişehir with fourteen issues between April 1971 and June

1972. The magazine, which was published as a monthly art magazine, included articles in the types of poems, stories, essays, plays, diaries and reviews. The magazine, which is mostly published by high school students, has drawn attention even though it is a provincial publication. Bringing together names such as Nabi Avcı, Haydar Ergülen, Ahmet Kot, Metin Önal Mengüşoğlu, Cumali Hasannebioğlu, Erdem Bayazıt, Atasoy Müftüoğlu, *Deneme* later continues to appear in Ankara under the name *Gelişme*. The journal, in which most of the names are written using pen-names, draws attention especially with its essay type articles. Stories and poems were written with an innovative approach, far from the classical style, in the magazine, which had a harsh attitude against the literary understanding, materialism, the West and alienation popularized in the sixties.

Keywords: *Deneme*, Eskişehir, Republican Period Literary Magazines.

Giriş

Eskişehir’de çıkan ilk dergi 1924 tarihli *Demiryolu* dergisidir. Anadolu-Bağdat Şimendiferciler Cemiyeti tarafından çıkarılır. Bu dergiyi *Avukat Mecmuası* (1927), *Halkevi* (1933), *Kocatepe* (1937), *Bozkır* (1944) ve *Türke Doğru* (1945) takip eder (Baraz 1986: 52-54). Necmettin Koç, Eskişehir’de çıkan kültür sanat edebiyat dergileri üzerine yaptığı çalışmasında, kentin tarihsel değişimi ile dergiler arasında bağ kurar:

Örneğin ilk derginin “Demiryolu” olması Eskişehir için anlamlı değil mi? Üçüncü derginin “Halkevi” olması, “aydınlanma süreci”nin başladığını göstermez mi? “Bozkır”da, “Anadolu’nun aydınlanmasında biz de varız” diyen aydınları “Türke Doğru” izliyor. Belli ki, II. Dünya Savaşından sonra yükselen “milliyetçi” akımın sesi bu dergi. Öğretmenlerin örgütlü olarak kültür ve sanat alanında adlarını duyurmaları, “Köy Enstitüleri” ışığının yayılmaya başladığı 1950’li yıllarda “İleri” ve “Yolumuz” dergileriyle gerçekleşiyor. 1961’de çıkan “Devrim” dergisi 27 Mayıs askerî ihtilalini, 1962’de çıkarılan “Özgür” ve “Öğretmenin Sesi” dergileri, 1961 anayasasının getirdiği özgürlük ortamını yansıtan dergiler olmalıdır (Koç 2016: 19).

Abdülkadir Gürol’un sahipliğinde yayımlanan *Bozkır* dergisi, Eskişehir’deki ilk kültür sanat edebiyat dergisi olarak kabul edilebilir (Koç 2016: 28). *Deneme*’nin çıktığı 1971-1972 yıllarında ise Eskişehir’de başka bir edebiyat sanat dergisi görünmemektedir (Baraz 1986: 67, Koç 2016: 46-47). Türkiye’de o yıllarda *Varlık* (1933-), *Yeni İnsan* (1963-1971), *Yeni Dergi* (1964-1975), *Yeni Edebiyat* (1969-1971), *Halkın Dostları* (1970-1971), *Gelecek* (1971), *Türkiye Defteri* (1971-1975), *Yeni a* (1972-1974), *Türkiye Edebiyatı* (1972-1975), *Yansıma* (1972-1975) gibi fikir ve sanat anlayışları birbirinden çok farklı dergiler çıkmaktadır (Günyol 1986, Doğan 1997). *Deneme* yazarlarının bu dergileri takip ettiğini yazılarından anlamak mümkündür.

27 Mayıs’ın gölgesinde geçen altmışlı yıllar, İkinci Yeni akımının zayıfladığı, toplumcu gerçekçi şiirin popülerleştiği yıllardır. “Bu dönemde tutucu *Türk Kültürü*, islamcı *Diriliş* dergileri dışında, bütün sanat ve edebiyat dergileri toplumculuğa ve ilericiliğe kulaç atmaya” başlarlar (Günyol 1986: 65). 12 Mart 1971 muhtırasının hemen ardından çıkan *Deneme* dergisinin de genel itirazı, tam olarak altmışlı yılların edebî anlayışına olmuştur. Bu çalışmada, 1971-1972 yılları arasında on dört

sayı olarak çıkan derginin tarihi, yazarları, edebi değeri ve edebiyat tarihindeki yeri incelenmeye çalışılacaktır.

Deneme Dergisinin Tarihi

İlk sayısı Nisan 1971’de Eskişehir’de çıkan *Deneme* dergisi; Haziran 1972’de, on dördüncü sayısı ile kapanır. Sahibi ve sorumlu yönetmeni Sadık Ayaz’dır. Derginin en arka sayfasındaki künyede “Aylık Sanat Dergisi” ibaresi ile birlikte “Her ayın birinde çıkar” yazmaktadır. Fiyatı 2.5 lira olan *Deneme*’nin yıllık abonelik ücreti de 30 liradır. Dizgisi Akçay, baskısı Güven, kapağı ise Marifet Matbaası’nda basılmıştır. Yönetim adresi, İki Eylül Caddesi Boynuk İş Hanı, Eskişehir olarak görünür. İkinci sayıda künyeye şu ifade eklenir: “İlânlar karşılıklı anlaşma ile alınır. Gönderilen yazılar yayınlanmasa da iade edilmez. Derginin adı geçmeden iktibas yapılmaz.” Üçüncü sayıda yazar isimleri yazı sonundan, yazı başına alınır. Beşinci sayı ile birlikte yönetim yeri H. Süleyman Çakır Caddesi Bakım Sokak Numara 7, olarak değişmiştir. Sekiz-dokuzuncu sayıda da dizgi ve baskı, Eskin Matbaası’na geçer. On-on birinci sayı ile birlikte yönetim adresinin bir kez daha değiştiği görülür: Hamamyolu Caddesi, Kıdan Pasajı. Dizgi ve matbaa da Ahmet Sait Matbaası olarak güncellenir. Bu sayının künyesinde ilk defa baskı tarihini de görürüz: 25.2.1972. Bu, artık derginin her ayın birinde çıkmadığı anlamına gelmektedir. Derginin 8-9 ve 10-11. sayıları da birer cilt olarak çıkmıştır. On ikinci sayının sonunda da ilk cildin dizini yer almaktadır. Nisan 1972’de dergi çıkmamıştır.

Derginin tasarımı Mayıs 1972’de çıkan on üçüncü sayı ile birlikte değişmiştir. Dergi ekibinden Ahmet Kot, “Harflerin tek tek dizildiği beş bin yıllık gelenek henüz sürüyor. İstanbul’da kurşun dizgi olduğunu duyuyoruz. Sınıf atlayalım dedik ve 13 ve 14. sayımızı Akçağ Yayınları’nın kurucusu İsmail Ünalmiş ağabeyin desteğiyle İstanbul’da bastık” (Kot 2018) der. Yeni tasarımda “Aylık Sanat ve Düşünce Dergisi” alt başlığıyla çıkan derginin fiyatı da üç liraya yükselmiştir. Daha büyük boyutlarda çıkmaya başlayan *Deneme*’nin künyesi de içindekilerden hemen sonra verilir. Bu sayıdan itibaren “İdari Yönetmen” olarak Hamdi Cem ismini görürüz. On dördüncü sayıda da sayfa numaraları, on üçüncü sayının kaldığı yerden devam eder. Bu, dergide daha önce yapılmamıştır. 7.6.1972 baskı tarihli on dördüncü sayı ile birlikte de, herhangi bir duyuru yapılmadan dergi kapanır. İstanbul macerasının kısa sürmesinin sebebi olarak, dergi ekibindekilerin üniversite için şehir dışına gitmeleri gösterilir. Aynı ekip, Ankara’da *Gelişme* dergisini çıkarmaya başlar (Avcı 2019).

1970’li yıllarda Eskişehir Belediyesi’nde yazı işlerinde çalışan Atasoy Müftüoğlu, o dönem gençlerle birlikte edebiyat ve sanat konuştukları bir gruptan bahseder. Bu grubun, Postane Sokak’ta bir evde bulunduğunu ve bu eve her düzeyden öğrencinin rahatlıkla gidip gelebildiğini söyler. Bir de misafir odası bulunan bu ev; Rasim Özdenören, İsmet Özel gibi isimleri ağırlamıştır (Atmaca 2015). Müftüoğlu, derginin çıkış hikâyesini de şu cümlelerle anlatır:

70’ler evin en yoğun olduğu dönemdi. 1971’de evdeki bu çalışmaların bir dergiye dönüştürülmesi yönünde bir arzu hâsıl oldu. Arkadaşlar bu konuda çok istekliydiler. Nabi Avcı, Ahmet Kot, Haydar Ergülen, Bekir Şahin, Ufuk Uyan gibi birçok arkadaş o zaman lise çağındaydılar. Derginin içeriğiyle ilgili daha çok Nabi Avcı’nın tayin edici bir rolü vardı. [...] Derginin sorumluluğunu o zaman Akademi’de öğrenci olan bir arkadaşımız, Sadık Ayaz üstlendi. Ben ve Alaaddin Gül, Allah ona rahmet etsin, derginin mali yükümlülüklerini üstlendik (Atmaca 2015).

Deneme dergisinin on dört sayısında toplam kırk iki farklı imzayı görürüz ancak derginin kadrosu bu kadar kabalık değildir:

Çok isim vardı ama az yazar. Hepimiz birçok müstearla yazıyorduk. Hatta, hiçbirimiz asıl ismimizle yazmadık. Mesela Nabi Avcı Veysel Vedat, müstearını kullanıyordu, en az 7-8 müstear... Atasoy Müftüoğlu Salâh Buhara ismiyle ilk yazısını yayınladı o çıkardığımız dergide. Uzun süre de bu ismi kullandı. Şiirimiz başka bir isimle, denemelerimiz başka, eleştiri yazılarımız başka bir isimle yayınlanıyordu. Böylece çok yazarımız olduğu izlenimi veriyorduk. Zaten o yıllarda, hele lise öğrencisiyken bir dergide yazmak takdir almıyordu; tam aksine, yazdığımız için başımız belaya girebiliyordu (Kot 2018).

Ahmet Kot'un söylediği müstearlara Erkan Güçlü (Haydar Ergülen) ve Nevzat Adil'i (Atasoy Müftüoğlu) ekleyebiliriz. Dergide görmediğimiz ama yazdıklarını bildiğimiz isimler ise Alaattin Gül¹, Bekir Şahin, Ahmet Kot, Ufuk Uyan, Hüseyin Atlansoy, Kâmil Eşfak Berki² olarak sıralanabilir (Atmaca 2015, Kot 2018, Avcı 2019, Ergülen 2020). Nabi Avcı; "tam bir okul gibi" olarak nitelediği *Deneme*'nin, "gençler için gerçekten özendirici, yönlendirici, yüreklendirici bir tarafı" olduğuna da dikkat çeker (Avcı 2019).

Derginin ilk dönemlerinde ofis olarak Atasoy Müftüoğlu'nun çalıştığı yazı işleri bürosu kullanılır. Dosyalar ve yazılar Müftüoğlu'na gelir ve onun tarafından daktilo edilir. Daha sonra Hamamyolu üzerinde bir mekânları olur. Bu mekânda, sık sık dergiyle ilgili buluşmalar gerçekleşir (Atmaca 2015). Matbaada harf harf elle dizilen dergi, İstanbul'daki bir matbaada çıkmaya başlayınca da Ahmet Kot, toplanan yazıları İstanbul'a matbaaya getirip dizdirir, tashihlerini yapıp teslim eder ve yaşadığı şehre geri döner (Kot 2018).

Görüş farklılığı sebebiyle dergideki en dikkat çeken isim olan Haydar Ergülen de o yılları şu cümlelerle anlatır:

[B]u söyleşide, Kolej öğrencilerinden Nabi Avcı ve arkadaşlarıyla tanıştım. Öztürkçe konusunda farklı düşünüyorduk. Dünya görüşlerimiz de farklıydı. Bizi edebiyat, şiir sevgisi buluşturdu. Arkadaş olduk. Nabi Avcı, Ahmet Kot, Bekir Şahin, Gürcan Banger ve Eskişehir Belediyesi'nde sanıyorum o zamanlar yazı işleri müdürü olan Atasoy Müftüoğlu ile cumartesi günleri Yediler semtindeki Hamamyolu caddesinde bir pasajda buluşuyor, çay içip sohbet ediyor, bazen birlikte sinemaya gidiyorduk. Okuduğumuz kitaplar, dergiler, izlediğimiz filmler, memleket halleri, sohbet konularımızdı. [...] Sonra bir dergi çıkarmaya karar verdiler. Fakat o sırada çoğumuz lise öğrencisi olduğumuz ve 12 Mart 1971 askerî muhtırası verilmiş, yani darbe yapılmış olduğu için, Anayasa bir kez daha rafa kaldırılmıştı. Deneme dergisi çıktı, hemen hepimiz bir(kaç) takma isimle şiir, öykü, oyun, yazı yazıyorduk, çeviriler vardı, uzun, ince güzel bir dergiydi. Öztürkçe tutkusu Deneme'de kendini gösteriyordu. Muhafazakâr ağırlıklı fakat avangard yönsemeleri de olan ilginç bir dergiydi (Ergülen 2020: 56).

Eskişehir gibi o dönemin taşrası olan bir şehirde böyle bir dergi çıkması elbette dikkat çekmiştir. Tayyip Atmaca, yazısında *Hareket* dergisi ekibinden Ezel Elverdi ve Mustafa Kutlu'nun

¹ Dergide "Alaeddin" adı ile yazı ve şiirler yayımlanmıştır ancak bu imzanın Alaattin Gül'e ait olup olmadığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

² *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde Berki'nin *Deneme* dergisinde "Kadın" adlı şiirinin yayımlandığı yazmaktadır (<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/berki-kamil-esfak> [Erişim tarihi 08.03.2022]). *Deneme*'de Kadın başlıklı iki şiir vardır. Biri Abdullah Bizden imzalı, diğeri Kamil Taha Eğ imzalıdır.

“kim bu adamlar” diye merak ederek Atasoy Müftüoğlu’nu ve arkadaşlarını ziyarete geldiklerini anlatır (Atmaca 2015). Nabi Avcı da, *Deneme*’nin “o zamanlar bir öğrenci kooperatifi olarak kurulmuş olan Akçağ Kitabevi” tarafından desteklendiğini söyler (Avcı 2019). Derginin ilk sayısında Akçağ’ın reklamlarının olması da bunu kanıtlar. Daha sonraları Akçağ ile birlikte Hareket, İnsan, Diriliş Yayınları’nın da reklamları dergide yer alır. Hareket, Adımlar ve Edebiyat dergileri de reklamlarıyla *Deneme*’ye destek olurlar. Elbette derginin tek reklam kaynağı edebiyat dünyası değildir. Yenigün Temizleme ve Boya, Türk Ticaret Bankası, Dervişoğlu Triko da reklam veren diğer isimler olarak sıralanabilir. Derginin son sayılarına doğru reklamların azalması (mesela on ikinci sayıda hiç reklam yoktur), kapanışın bir işareti olarak da okunabilir.

***Deneme*’nin İlk Sayısı**

Deneme’nin ilk sayısında, iç kapakta bizi bir dikdörtgenin içine sıralanmış isimler karşılar: Veysel Vedat³, Gürcan Banger, Mehmet S. Kan, Yılmaz Güney⁴, Alâeddin, Hamdi Cem, Necdet Erk, Serdar Gürler, Salâh Buhara⁵ ve Murat Kara. Derginin sunuş yazısı ise alışılanın aksine bir manifesto içermez:

Yayın dünyasına doğan hemen hemen her yayın organının ilk kısmında kendini okuyucu kitlesine tanıtmak amacı ile yazılmış önsözler bulunur. Bu önsözler yayın organının gerçek kişiliğini tüm açıklıkla ortaya koyan tanımlarmış.

Gereksiz bir davranış bu bizce. Okuyucuya ön yargılarla varmak onu şartlandıracağı gibi kişiliğine de gölge düşürmek olur bir bakıma.

Eserin biçimi, rengi, kokusu ortada iken ve de bunu tanımak, yargıya varmak okura ait bir hak olduğu halde böyle bir davranışta bulunmak ona karşı yapılan saygısızlıktan başka bir şey değildir bizce... (Deneme 1971a: 2).

Veysel Vedat’ın “Kara Kayalıkların Çılgın Martısı” başlıklı şiiriyle başlayan dergi, diğer şiirlerle devam eder. İçerik, daha sonra deneme, öykü ve kitap tanıtımı/eleştirisi olarak sıralanmıştır. Bu sıralama derginin son sayısına kadar neredeyse hiç değişmez. İlk sayının diğer şairleri Gürcan Banger, Mehmet S. Kan, Yılmaz Güney, Alaeddin, Hamdi Cem, Necdet Erk ve Serdar Gürler’dir. Şiirleri edebi olarak en dikkat çeken isimler şöyle sıralanabilir: Veysel Vedat, Gürcan Banger ve Serdar Gürler.

Şiirlerden sonra, Necdet Erk’in “Bizim İnsanımız” başlıklı denemesi yer alır. Edebiyatta diriliş hamlesi yapmak ve yeni bir solukla yeni bir biçimde anlatmak gerektiğini söyleyen Erk, dili ikinci planda görür. Asıl önemli olanın anlatılması gereken meseleleri anlatmak olduğunu ifade eder ve “Bizim insanımız nasıl olmalıdır?” sorusunun peşinden gider. Dostoyevski ile Sartre’ı anarak, eleştirir. Onların bizim insanımızı bütünüyle kavrayamadığını iddia eder: “İşte bu yazarların eksiği buradadır: ‘İnsan’ın bir yönünü alıp, onu ‘bütün’e uygulamak” (Erk 1971: 13). Çözüm olarak da önce insanımızın sürgündeki çilesini anlatmamız ve idealist bir düşünür kadrosu oluşturmamız gerektiğini söyleyen yazar; buna, uygarlığın dirilişi gözüyle bakar.

³ Nabi Avcı’nın müstearı. Yazının devamında bu bilgi tekrar edilmeyecektir.

⁴ Yılmaz Güney, bu dergide yayımlanan şiirlerini 1996’da çıkardığı şiir kitabına da almıştır: *Sonsuz Bekleyiş Otuz Yılın Şiirleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1996.

⁵ Atasoy Müftüoğlu’nun müstearı. Yazının devamında bu bilgi tekrar edilmeyecektir.

Daha sonra her sayıda bir yazısını bulacağımız Salâh Buhara'yı görürüz. "Edebiyatlarında Olan..." başlıklı denemesinde sert ve iddialı bir üslup kullanan Buhara, materyalist edebiyata saldırır. "Batıcılıktan materyalizme, oradan marksizme kadar olumsuz bir yığın durağı olan bu göçebe edebiyatın kültür coğrafyamızda yeri olmayacağı kesinlikle belirlenmiş değil midir?" (Buhara 1971a: 15). Yazarın, eleştirirken kullandığı "kopyalar düzeni", "propaganda yedeği" ifadeleri dikkat çekicidir. "Umutsuzluktur, yenilgidir, tutsaklıktır edebiyatlarında olan. Anlamsızlık, değer ve erdem yoksulluğu üstüne görünen örnekler pazarıdır" (Buhara 1971a: 14) cümleleriyle başlayan yazının provakatif olduğu söylenebilir.

Bu yazıyı, Alâeddin imzasıyla yayımlanan "İnsanı, Düzenine Çağrı" takip eder. İnançsız insanlara karşı saldırgan bir dili olan yazının üslubunun başarılı olduğu söylenemez. Terimler kullanılarak yazıya ciddiyet katılmaya çalışılsa da ortaya dil açısından sıkıntılı bir metin çıkmıştır. Mehmet S. Kan'ın yazdığı "Güncel İnsan-Evrensel İnsan"da da diğerleri gibi batıcılara karşı çıkan bir tavır vardır. "Noktayı bile çözemeyen usun tutarsız yargılarına saplanmışsa, kurtulamıyorsa bir türlü güncellikten, bunun suçluları bugün ayaktadır: Medeniyet dediğimiz 'tek dişi kalmış' canavarlar" (Kan 1971: 18). Makinalaşmayı, çağın gereği sayanların insanı ruhsal bunalıma ittiğini iddia eden yazar, yazısını şu cümlelerle bitirir: "Yaratılıştan bu yana, çağırıyor ışık seni, ey insan. Yunus'un içtenliğine, Mevlâna'nın insancıl derinliğine çağırıyor, ışık – sav seni. Gerçek insan, evrensel insan olmaya çağırılıyorsun. Kulak ver buna!" (Kan 1971: 19).

Veysel Vedat'ın "İç Dünyamızın Aydınlığına Doğru" başlıklı denemesi, J.J. Rousseau'nun *İlim ve Sanatlar Üzerine Söylev*'inden bir alıntı ile başlar. İnsanın çilesini doğadan kopmak ve yüce iradeyi yitirmekle ilişkilendiren yazar, *Kur'an*'dan bir ayete atıf yaparak, Allah'a yönelmek gerektiğini söyler. Diğer denemelere göre daha başarılı bir üslubu olan yazı, içerik olarak da daha zengindir. Ancak savunduğu değerler, diğer yazılardan farksız değildir. Bu yazıda da makinenin uygarlığımıza, pozitivizme ve modernleşmeye sert eleştiriler yöneltmiştir.

Deneme'nin ilk sayısında sadece tek bir öykü vardır. Murat Kara'nın yazdığı bu öykü, "Hani o Bozkırdaki 'Garip' Adamın Öyküsü" başlığını taşır. Kötü Türkçesi, zorlama edebi ifadeleri ve başarısız kurgusuyla bu öykünün derginin "acemi" tarafını simgelediğini söyleyebiliriz.

İlk sayı, "Deneme" imzasıyla yayımlanan kitap tanıtım yazısıyla sonlanır. Sedat Umran'ın *Leke* isimli şiir kitabının tanıtıldığı bu yazıda, Necip Fazıl etkisinin fazla olduğuna işaret edilmiş ve derginin genel fikrini belirten yargılarla yazı sonlandırılmıştır:

Bu arada şunu belirtelim ki Necip Fazıl, genç şairlerin üzerindeki bunca etkisine rağmen halâ gereğince incelenmemiş, incelenmek şöyle dursun pek sınırlı bir kadro çerçevesinde anlaşılmıştır. Sol edebiyatın (böyle bir 'edebiyat'ın varlığı da ayrıca tartışma konusudur) Necip Fazıl karşısındaki tutumu, aslında kendi güçsüzlüklerinin itirafını belgeleyici niteliktedir" (Deneme 1971b: 28).

Deneme'nin okura seslendiği çok nadir görülür. İlk sayıdaki sunuştan sonra, derginin doğrudan okura seslenmesi ancak on ikinci sayıda mümkün olacaktır:

Elinizdeki 12'nci sayı ile 1'nci yayın yılını bitirmekte olan DENEME, çeşitli güçlükler ve olanaksızlıklara karşın, elimizde olmayan gecikmeler ve çift sayı çıkma zorunluluğunun dışında başarı ile 2'nci yayın yılının önündedir. Zorluklar içinde güç kazanan DENEME, Mayıs ayında

çıkacak 13'ncü sayı ile, gireceği ikinci yayın yılına ilgi ile karşılanacağını umduğumuz biçim ve içerikte yapılacak yeniliklerle başlama hazırlığındadır. DENEME'nin yayını aralıksız sürdürmesi, temsil ettiği dünya görüşü bağlularının uğraşlarımıza yardımcı olmalarıyla mümkündür (Deneme 1972: 4).

Çalışmanın devamında, dergi kronolojik olarak değil, türler açısından incelenecektir.

Öyküler

Deneme'de on ikinci sayı hariç her sayıda öykü vardır ve öyküleri yayımlanan dokuz farklı isim görünür. Yılmaz Taşçı, Hikmet Köksal ve Ogeday Manas imzasıyla birer öykü yayımlanmıştır. "Güneşi Ağlatan Adam" başlıklı öyküsünde Taşçı, ölmek üzere olan bir adamın sayıklamalarını yazar. Kesik kesik cümleler halindeki metin, derginin genel görüşüne paralel bir sosyal mesaj da içermektedir. "Eşik" öyküsünde Hikmet Köksal da benzer bir üslup kullanmış, "Söndürün ışıkları!" diye başlayan sayıklamalar halinde bir metin kaleme almıştır. Ogeday Manas imzalı "Memleket Havaları" ise diğerlerinden farklıdır. "İtalik yazılan harfler uzatılarak okunacaktır" (Manas 1972: 45) notuyla başlayan öyküde; Aptullah isimli, otuzunu geçmiş bir adamın hikâyesi, gündelik dil kullanılarak, klasik bir üslupla anlatılmıştır. Klasik öykü tarzının Erkan Güçlü hariç pek görülmediği *Deneme* için dikkat çekici bir öykü olarak nitelenebilir.

Daha çok şiirleriyle gördüğümüz Veysel Vedat'ın dergide iki de öyküsü vardır: "Tersyüz" ve "Düş". Üçüncü sayıda yayımlanan "Tersyüz", Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları*'ndan bir alıntı ile başlar. Edebi, duygusal bir iç dökme sayabileceğimiz metin, günlük tarzına yakındır. İkinci bölümünde epigraf için de Sezai Karakoç'tan bir dörtlük seçilmiştir. Klasik bir kurgusu ve anlatım biçimi yoktur. Beşinci sayıdaki "Düş" öyküsü de klasik kurgudan uzak, ancak bir önceki öyküsüne göre zayıf kalmış bir metindir. Burada da epigraf, Cahit Zarifoğlu'ndan bir şiirdir. Bir kadına hitaben yazılan öykü, birlikte geçirilen bir geceyi anlatır.

Dergide dört öyküsü bulunan Sencer Duman da diğer öyküler gibi klasik kurgudan uzak, deneme ile günlük arası metinler kaleme almıştır. "İç İçe İki Avlu"da bir mahkûmun öfkeli sesinden hapisane düzenini dinleriz. "Bahçemizde Yorgun Güneşler Gezinirdi" ise alegorik kabul edilebilecek, kurgusu olmayan bir iç dökmedir. "Felç" ve "Jango Jango Dediğin" de diğer öyküler gibi "sayıklamalar"dan müteşekkil, düş mü gerçek mi belirsiz metinlerdir.

Tolga Leventoğlu'nun iki öyküsü (Der Tag Endet ve Analarını Unutan Çocuklara ve Bana), Sencer Duman gibi kopuk düşünceler ve sorgulamalar üzerine kurulmuş olsa da, "Loş Bir Işık" başlıklı dördüncü sayıdaki öyküsü farklı ve dikkat çekicidir. Bir adamın kâbusla rüya arası, gerçek mi değil mi anlamadığımız anları konu edilmiştir. Karısına seslenişi, durumu anlamaya çalışması, uyanıp düş olduğunu anlaması, ama karısının gerçekten de yanında olmayışı şeklinde ilerleyen olay örgüsü ile "öykü" türüne diğerlerinden daha yakın, daha başarılı, mesaj içerme kaygısı gütmeyen ve edebi olarak daha iyi bir metindir.

Öyküleri en zayıf görünen isim olarak Murat Kara ve Öner Ergin'i anabiliriz. Kendi kendine konuşan, iç bunalımlar, sorgulamalar, sayıklamalar üzerinden ilerleyen metinlerin öykü türüne oldukça uzak olduklarını belirtmek gerekir.

Şüphesiz dergideki en iyi öyküler, Erkan Güçlü imzasıyla yazan Haydar Ergülen'e aittir.⁶ Dört öyküsü yayımlanan şairin, o yıllarda on beş-on altı yaşlarında olduğuna da dikkat çekmek gerekir. Erkan Güçlü adını dergide ilk defa yedinci sayıda (Ekim 1971) "Bir Eski Ya Da..." başlıklı öyküyle görürüz. Dergide klasik tarz bir öyküye ilk rastlayışımız bu metinle olur. Sabah 8.20 otobüsünde karşılaştığı yaşlı bir adamı anlatan anlatıcı; onunla nasıl tanıştığından, nelerden konuştuklarından bahseder. Yaşlı adamın hayatı, çocukları, torunları, hayata bakış açısı hakkında bilgi sahibi oluruz. İki adam zamanla dost olurlar ve anlatıcı, yaşlı adamın ailesiyle tanışır, evlerine her gün gitmeye başlar. Ama zamanla bu ilişkiden bıkar. Yaşlı adamı bir sabah 8.20 otobüsünde görmediğinde de peşine düşme gereği hissetmez. Kendi işi gücüne dalar, onun da emekli olduğunu düşünür ve unuttur. Aylar sonra yaşlı adamı sokakta çekirdek satarken görür ve yanına yaklaşır. Adam onu bir yerlerden tanıdığını söyleyince de panikle hayır, deyip kaçar. Anlatıcı, bu tavrından dolayı sonradan pişman olacaktır. Onu kırdığını düşünerek kendinden nefret eder. Bu yaşlı adamı son görüşü olmuştur ancak bir gün oğluyla karşılaşır ve onun öldüğünü öğrenir. Emekliliği sayılmayan yaşlı adam, işinden ayrılmış ve hayallerini gerçekleştirememiştir. Öyküde genel olarak bir "devlet baba" eleştirisi olduğunu görürüz. Dili de anlatımı da başarılı olan "Bir Eski Ya Da...", şu cümlelerle biter:

Ben o parkın içinde, yıllar yılı kaldım. Yıllar yılı bir düş serüveni birbirine tamamlamaya çalıştım. Devlet babanın kuruluşlarını üstüste getirdim. Topladım, çıkardım. Ve sonra bin eski saz, içiçe girdiler. Tam en güzel yerlerini çektim kopardım. Hiç bıkmadım. Çektim bin eski sazın en güzel telini. Bin yemek dizdim üstüste ve en güzelini çektim aldım 'şölen'ime, kırdım, kırdım. Of! Bir eski düş serüvendi bu. Çektim kopardım, kırdım, ekledim, topladım, çıkardım ve yargılanmamı istedim doğadan, suçluydum (Güçlü 1971: 39).

"Kör Kuş" öyküsünün de klasik bir anlatımı vardır. Tasvirleri ve sokak ağzına yer veren dili dikkat çeker. Kör bir adamın hikâyesini, onun hayatındaki üç farklı zaman diliminin penceresinden okuruz. Birinde eşyle istasyondadır, birinde karlar içinde yürür, diğerinde yağmurda dilenmektedir. Gerçeküstü bir tarafı da olan öykünün son bölümünde iki genç adamın sohbeti aktarılır. İçlerinden biri yazmak istediği hikâyeden bahsedince kurgu içinde bir kurguda olduğumuzu anlarız. Böylece yazar, belirsizlikler içindeki kör adamın hikâyesini bütünlüklü bir şekilde okura verir.

"Bir Tahkiye-i Havadis" başlıklı uzun öykü, *Deneme*'deki en başarılı öykü olarak değerlendirilebilir. Deneysel tarafı dikkat çeken bir metin olmuştur. Ana kurgu; kurgunun içinde öyküyü kuran kişinin zihninden geçenler, yani kurduğu öykünün kendisidir. En sonunda "Gerçek" başlığında tıpkı bir önceki öyküsünde olduğu gibi olayları açıklığa kavuşturur. Yazarın, belirsizlikler üzerine kurulan öykülerini belirsiz sonlarla bitirmeyi tercih etmediği sonucuna varabiliriz. "Öykü" başlığını taşıyan son öyküsü de derginin son sayısında yayımlanmıştır. Yine deneysel bir metin kuran Güçlü, verdiği müzik ve dekor detaylarıyla, öyküyü oyuna yaklaştırır. Aynı odada uyuyan bir adam, karısı ve çocuklarının anlatıldığı bu metin, diğer öyküleri arasında tarzı en farklı olanıdır.

Deneme'deki öykülerin, altmışlı yılların baskın edebi anlayışından sıyrılmak istediği aşikârdır. Sayıklamalar, kopukluklar, bir olay örgüsünün olmayışı, kurgu içinde kurgular, klasik tarzda bir

⁶ Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde Haydar Ergülen'in "Fahrünnisa Gazeli" adlı ilk şiirinin Umur Erkan takma adıyla *Deneme* dergisinde yayımlandığı bilgisi hatalıdır <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ergulen-haydar> [Erişim tarihi: 01.03.2022]. Bahsi geçen şiir, bahsi geçen müstear adla *Gelişme* dergisinde çıkmıştır: <http://haydarergulen.blogspot.com/2015/12/haydar-ergulen.html> [Erişim tarihi: 10.02.2022].

öyküye direniş olarak yorumlanabilir. Yılmaz Taşçı, dergideki bir yazısında “Sonuç olarak, alınacak zaman-olay kesitlerle, destanlar döneminden beri süregelen edebî ürünlerde bir olayı anlatma geleneği yıkılmalıdır” (Taşçı 1972b: 72) diyerek, bu tavrı açıkça ortaya koymuştur. İlginç olan, çeviri olarak seçilen öykülerin bu tarza uzak, klasik üslupta öyküler olmasıdır.

Şiirler

Deneme, yayın hayatı boyunca hep şiirle başlamıştır. Her sayıda yedi-on arası şiire yer veren dergide, yirmi dört farklı isimden şiir okuruz.⁷ En çok Veysel Vedat, Serdar Gürler ve Yılmaz Taşçı imzasıyla şiir yayımlanmıştır. Mehmet S. Kan, Yılmaz Güney, Metin Ünal Mengüşoğlu ve Cumali Ü. Hasannebioğlu da şiirleri yayımlanan diğer isimler olarak sıralanabilir. Kalanlar ise genelde bir, bazen de iki-üç şiiri çıkmış isimlerdir.

Yayımlanan şiirlerin tek bir başlık altında toplanması mümkün değildir. Hem içerik hem de şekil bakımından birbirinden farklıdırlar. Doğa, savaş, özlem, öfke, inanç, ölüm, annelik, kadınlık, şehir, aile, anılar ve tarihi olaylar gibi çok çeşitli konular şiire girmiştir. Kimi zaman bir hikâye, kimi zaman içsel bir hesaplaşma, kimi zaman da toplumsal mesaj veren yüksek sesler, şiirlerde karşımıza çıkar. Serbest ölçü de hece ölçüsü de kullanılmıştır. Kafiyeyle sadık olan da olmayan da vardır. Tüm bu sebeplerden, dergideki en renkli türün şiir olduğu söylenebilir. Şiirlere Kafka, Kierkegaard, Mozart, Gorki, Hemingway, Oscar Wilde gibi isimlerin girmesi de dikkat çekicidir.

Dergide ön plana çıkan şiirleri şöyle sıralayabiliriz: İlk sayının ilk şiiri olan “Kara Kayalıkların Çılgın Martısı” (Veysel Vedat), “Koşu” (Veysel Vedat), “Yosunlu Heykellerin Hüznü” (Cumali Ünal), “Öfke” (Cumali Ü. Hasannebioğlu), “Şimdi Gülünç Hazin Osmanlı” (Veysel Vedat), “Dülgerlerin Ölümü” (Serdar Gürler). Özellikle on üçüncü sayıdaki Veysel Vedat’ın “Son Dağ Şarkısı” başlıklı on üç bölümden, yedi sayfadan oluşan şiirini de anmak gerekir.

Elbette iyi şiirlerin yanında, zorlama dizeler de vardır:

“bardak bardak buğulanır gittikçe ışıltılı” (S.5, s.13)

“ocak ocak koklaşan” (S.6, s. 5)

“taş mevsiminde geceler tutsaktır şempanzelere” (S. 7, s. 6)

“savrulan yorgan ötesinde duygular” (S. 7, s. 10)

“pergel lekesi kaldı türküde” (S. 13, s. 7)

Deneme dergisindeki şiirlerinin nasıl farklı birer uçta durduğunu, aynı şaire ait aşağıdaki iki şiirle örnekleyebiliriz:

Çalgı

Gözelerde im dururmu
Gereğine yandım çalgı
Taş dağların dorukları
Yüreğine yandım çalgı

Tuğla desti/Güher isen

⁷ Bu isimlerin bir kısmının müstear olduğu bilinmekte, dolayısıyla yirmi dört farklı isim, yirmi dört kişiye işaret etmemektedir.

İnci boncuk irker isen
Yanıқтаştan göçer isen
Göresimi umdum çalgı

Umarsıza al at olam
Tarla tarla fırat olam
Güz gelende başat olam
Bahar bir göz açtım çalgı

İye Serdar ses verir mi
Sayru işi tez gelir mi
Umdum ama yaz gelir mi
Umarlığı buldum çalgı (Gürler 1971a: 4).

Bir İki Demeğe

Sırasıdır zamanıdır, kıravatsız geçtik bu göçlerden köprülerden. Bu sıralarda ellerim daha kırmızı mıdır nedir –ki imgelerin sararmaktadır akşamları, karamsarlığımı kaplayarak silah tutkunluğumu uyarmaktadır. Martılar uyanırken bir deniz sabahı ve karar dumanlı kent sabahında uyanırken iki şapkalı fil, sevilerin ve tutkuların nedenini anlayacaklardır.

Bir mevsim aktı silahımın ucundan, hemen çiçek oldu. Ele geçebilir mi yeşerdikten sonra çiçeklerin ve silahların kırmızılığı. Hele akşamlar bile dalgaların ortasında kaybolur –ne güneşler gördük, ne elçiler gül savaşçılarından arda kalan fidanlarda. Güller de kırmızıdır artık, sevenleri ve yaz tutkunlarını en çok gösterir güller. Gelen gül yaprakları, güz putlarına en büyük haberdır (Gürler 1971b: 7).⁸

Denemeler

Deneme dergisinde otuzun üzerinde deneme yayımlanmıştır. Derginin ön plana çıkan türünün bu olduğu söylenebilir. Şiirlerdeki çeşitlilik, denemelerde yerini tek sese bırakır. Farklı isimlerin hemen hemen aynı fikri dile getirdiği yazılar, çoğunluğu oluşturur.

Her sayıda bir yazısı bulunan Salâh Buhara (Atasoy Müftüoğlu), farklı kelimelerle olsa da aynı üslupla aynı fikri savunmuştur. On üçüncü sayıda kendisi de bu tekrarların farkında olduğunu ve bilinçli yaptığını şu cümleyle ifade eder: “Toplumumuzun kara yazgısının yabancılaştırma olduğunu tekrarlıyoruz aralıksız” (Buhara 1972: 20).

“Edebiyatlarında Olan...”, “Dönüş İncadır”, “İnsanımızın Başkalaştırılması”, “İnsanımızın Özkişiliğini Yitirmesi”, “Yabancılaştırmanın Yerlileşmesi”, “Düşüncenin Yozlaşması”, “Diri Vakitlere Doğmak Yeniden”, “Çetin Mevsimlerle Büyümek”, “Toprağın Açlığı Sürerken”, “İnsanın Eşyaya

⁸ Bu metin, derginin on ikinci sayısında verilen indekste “şiir” olarak sınıflandırılmıştır.

Tutsaklığı”, “Yabancılaşmanın Özgürlüğü” ve “Bir İnanç Toplumuna Doğru” başlıklarını taşıyan denemelerinde Buhara, materyalizm ve Batılılaşma karşıtı görüşlerini provakatif bir üslupla dile getirmektedir. “Batı-şoku”, “Marksizim nöbetleri”, “makine insan” gibi ifadeleri de dikkat çekicidir. Buhara’nın materyalizme olan nefretini dile getirme biçimi serttir:

Materyalist düşüncenin hazırladığı 20. Yüzyıl uygarlığı, bir krizler panayırır. Her tarafından insanın çılgınlıklarının duyulduğu bir panayır... Bu çılgılıkta, insanın çilesinin, tutsaklığının sona ermekte olduğuna, insanın sürgünden dönmeğe hazırlandığına dair ışıklı izler görüyoruz. İnsan karanlıkları sür’atle yarmakta, inanç dünyasının kapılarını zorlamaktadır (Buhara 1971b: 13).

Makineleşmenin insanı yabancılaştırdığı ve özünden uzaklaştırdığı, mutsuzlaştırdığı fikrine dayanan yazıları, çözümü İslam’da bulmaktadır. Atasoy Müftüoğlu’nun Eskişehir’de “Diriliş Grubu”nun bir parçası olduğunu biliriz (Atmaca 2015). Yazılarında da sık sık “diriliş” vurgusu yapmaktadır: “Yarınları kazanacağız. Bir Akabe sözleşmesidir, sözleşmelerimiz. Büyük Doğu’nun Diriliş’çi çocuklarıyız” (Buhara 1971c: 17).

Atasoy Müftüoğlu’nun bu dergide kullandığı bir diğer müstear Nevzat Adil’dir. Bu isimle sadece bir yazısı vardır, derginin son sayısında yayımlanmıştır. “Genel Çizgileriyle Dergiler” başlığını taşıyan bu yazı, dergilerin edebiyattaki yerinin önemi üzerine bir girişle başlar. “Ne sağda ve ne de solda’yız rahatlığı ve sorumsuzluğu ile ucuz ve anlık yaftalarla ömür sürdüren yansızlık şampiyonlarını hafif bir düşünce soluğuyla deviriyorum” (Adil 1972: 77) diyen yazar, diğer denemelerindeki sert üslubu burada da sürdürür. *Yeni A, Yansıma, Soyut, Yeni Dergi, Varlık* dergilerini gündeme getirir ve eleştirir. *Varlık*’ın donuk olduğunu söyleyen Adil, diğerlerini de “devrimci dergi” olarak tanımlayarak eleştirir ve kötüler.

Materyalizm ve yabancılaşma karşıtı, çarenin İslam olduğu inancı; dergideki diğer denemelerde de sık sık vurgulanır. Murat Kara’nın “Bizim Yazarımız ve Görevi”, Alâeddin’in “İnsan Düzeni Aydını” ve “Başkaları İçin Yaşamak”, Celayir Tunç’un “Gölgeler”i, Atif Özbenlikçi’nin “Toplumumuzun Yenilenmesi” başlıklı yazıları buna örnek verilebilir. Yazarın toplumun derdini yüklenmesi gerektiğini savunan Murat Kara,

Bizce insan, varoluş amacımız ve tek ölümsüz gerçek olan islâm içersinde kendine yaraşan yeri bulur ve tarifinin ideal çizgilerine onda ulaşır. Dolayısıyla toplum, en küçük birimi insandan başlayarak islâmın ebedî yöntemi içersinde tanımı yapılan ve sınırlandırılan ideal toplumdur” (Kara 1971: 16) der.

Alâeddin imzalı yazar da emperyalizmin bir ülkeye girdiğinde önce aydınları yok ettiğini söyler ve yakın tarihte aynı akıbete uğradığımızı düşünür. En yüce aydınlar kadrosunun peygamberler olduğunu iddia eden yazar, insanın mutsuzluğunun sebebinin İslam’dan ve Kur’an’dan uzaklaşmak olduğunu ifade eder. Diğer yazısında da başkaları için yaşamanın kıymetli bir şey olduğunu söyler ve yeni dünya düzeninin “kendiniz için yaşayın”, demesini eleştirir.

Dergideki denemelerin ele aldığı diğer konular; şiir ve güzellik ilişkisi, sağ görünümlü edebiyat, dil, felsefe ve ekonomi olarak sıralanabilir. Başarılı şiirleriyle dikkat çeken Veysel Vedat’ın *Deneme*’de üç yazısı vardır, üçü de hem içerik hem üslup olarak birbirinden farklıdır. İkinci sayıdaki “Özgür Atılımlarıyla Şiir”de, şiir ve güzellik arasındaki ilişkiyi irdeler. Şiirin “günlük hayatın, mantığın, formalist düşüncelerin dar kalıplarından kurtuluşun bir aracı olarak kabul” ettiğimizi söyler

(Vedat 1971: 21). Yazara göre “gerçek şiirsel duyarlığa sahip olmayanların kuru bir anlamsızlığı hiçbir ‘güzel kaygusu’na önem vermeksizin şiir adına piyasaya sürmeleri, en nazik deyimle ucuzluktur” (Vedat 1971: 22). Veysel Vedat, yazısının sonunda popüler olan şiir anlayışını da sert bir dille eleştirir:

Türk edebiyatının büyük kesimine esin kaynağı görevini yapan ‘insancıl sevi’, son dönem Türk edebiyatında, görülmemiş bir pıskınlıkla alabildiğine sömürülmüştür. Bu aşırılığıyla suç saydığımız, sömürü saydığımız bu işe Türk okuyucusu da büyük ölçüde yardım etmiştir. Ozanlarımız, hemen hemen her çağda ve her ulusun ilk şiirsel çıkış noktası olan bu konuda ‘liseli genç kız psikolojisi’ne seslenen şiirler yazarlarken şiirin özgür atılımlarına açılan kapıları da kapattıklarının farkına varmadılar (Vedat 1971: 22-23).

Yazar, “Noktalamalar” başlığını taşıyan bir sonraki yazısında “günlük”e yaklaşan kişisel bir üslûp kullanır. “Marksist yobazlığa” öfkesini dile getiren Vedat, yazısının devamında konudan bağımsız olarak duygularını dile getirir. “Eşya Ekonomisi” başlıklı yazısında ise Marksizm, kapitalizm, mülkiyet problemi, Asya Tipi Üretim tarzı ekseninde ekonomiyi tartışır.

Deneme’de ekonomiyi gündeme getiren asıl isim Algin Baran’dır. “Toplumsal Yapı Değişimleri”, “Anti-Marksizm”, “Alt Yapı ve Üretim İlişkileri I-II”, “Devrim” başlıklı yazılarında meseleyi akademik bir dille ele alır. Sık sık dipnotlar veren yazarın başvurduğu birkaç kaynağı ve ismi burada anabiliriz: R.M.Maciver, Charles H. Page’in *Cemiyet* kitabı, İ. Beşikçi’nin *Doğu Anadolu’nun Düzeni*, Pierre Laroque’un *Toplum Sınıfları* kitabı, M. Altaylı’nın *Dinamik Ana Stratejiler*’i, B. Russell, H.Z. Ülken, Nietzsche, Engels.

Baran, Türk toplumunun alt ve üst yapısını değiştirerek sorunların çözülmeyeceğini söyleyerek, günün koşullarına uygun bir sentez olması gerektiğini savunur. Ona göre dışardan aktarma yapı biçimleri olmamalıdır. Devrim, karşı devrim, Anti-marksizm gibi kavramları da tartışan yazar; sonuç olarak dergideki diğer isimler gibi bir Marksizm karşıtıdır: “Ve Marx öldü. Getirdiklerinin çilesini çekenler, onu başılasınlar!” (Baran 1971: 28).

Derginin bir diğer akademik kalemi Yılmaz Taşçı’dır. Özellikle Türk Dili üzerine yazdığı ayrıntılı içeriğe sahip seri yazıları dikkat çeker. “Türk Dili Üzerine I-II” ve “Çağdaş Türkçe Üzerine I-II” başlıklı yazılarında Türkçenin tarihi dönemleri hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır. Taşçı’nın diğer yazıları da zengin bir içeriğe sahip olmakla birlikte, sanat ve edebiyat üzerinedir. “İnsan, Evren ve Sanat Üzerine Metafizik Konuşmalar”da klasik ve çağdaş sanat çelişkisine değinir ve bugünün insanının “gerçek sanatsızlık ortamı içinde” olduğunu iddia ederek bunun sebebinin ulusal olmayışa bağlar (Taşçı 1972a: s.17). Bu yazıda “ekinçsel, bilinçleşmek, tartış” gibi kelimelerle de Öztürkçe gayreti göze batmaktadır. “Sanat Üzerine Yol Gösterme” başlıklı yazıda sanat, din, bilim ve felsefe kavramları üzerinde durur. “Zamanda ve Olayda Kesit Alma Üzerine Notlar”a da edebiyatın ne olduğu ve neyi amaçladığını sorarak başlar. Dünya edebiyatı tarihini referans göstererek kaleme alınan yazıda, felsefe tarihine de atıf yapılır.

1969’da yazdığı bir Sezai Karakoç yazısı ile dergiye konuk olan Erdem Bayazıt’ın “Sezai Karakoç’un Şiirine Giriş”i de *Deneme*’nin zengin içerikli yazılarından biridir. Karakoç’un şiirini överek incelemesine başlayan Bayazıt, ele aldığı şiirleri imajlar üzerinden tartışarak, örneklerle yazısını zenginleştirir. “Ben edebiyatımızda şiire bu kadar kelime sokmuş bir şair hatırlamıyorum”

(Bayazıt 1972: 38) diyen şair, “bir solukta Sezai Karakoç’un şiirini anlatabilme”nin olanaksızlığına da değinerek incelemesini sonlandırır.

Derginin polemik içerikli denemeleri de vardır. Atıf Özbenlikçi, “Sanatçının Yükü”ne Albert Camus’nün *Sanatçı ve Çağı*’ndan bir alıntı ile başlar. “Bir toplumda sanatçı susuyor ve görevini yapmıyorsa, o toplum bütünü ile zamanın serseri akışına kapılmış, hastalıkların en çare bulunmazının kucağına düşmüştür” diyerek belli bir kesimi hedef alan Özbenlikçi, susan herkesi suçlamaktan da kaçınır: “Sanatçı ödev şuuru ile susuyorsa, sürekli olarak kendini yeniliyor, doluyor demektir ki, bu, görevin bir başka biçimde yerine getirilmesidir” (Özbenlikçi 1972b: 68).

Melih Gürel’in “Bergson’u Kim Öldürdü” yazısı da başlangıçta felsefe ekseninde Bergson’u tartışıyor gibi görünse de isim vermeden birine sataşmaktadır. Önce alıntı yaparak Bergson üzerine iki görüşe yer verir ve tartışır. Bu iki görüş birbirine zıt şeyleri savunmaktadır. Yazar, yazının sonunda iki alıntının da aynı kişiye ait olduğunu, arasında sadece bir sene olduğunu söyleyerek, bu kişiyi “fikir eşkıyası”, “karanlık dünya haydudu” gibi ifadelerle, sert bir üslupla eleştirir (Gürel 1971: 44).

Son olarak, *Deneme*’nin imzasız yayımlanan “Sağ Görünümlü Edebiyat ve Bazı Gerçekler”e değinilebilir. “Bütün iddialara ve gürültüye rağmen, entelektüel çapta bir sağ edebiyatın varlığından söz etmek, gerçeklere ters düşen bir yorumlama olacaktır” (İmzasız 1971: 27) diyerek bir özeleştirici yapılan yazıda, kendini sağcı olarak tanımlayan romancılara saldırılır. “Bunları söz konusu etmenin ve varlıklarını kabul ederek tartışmanın bile utancı içindeyiz” diyen yazar ya da yazarlar, şiirde ve hikâyede iyi kabul edilebilecek sağ edebiyatın romanından memnun olmadıklarını dile getirdikleri bu yazıyı, şu cümleyle sonlandırırlar: “Ancak ondan sonra bu soysuz ve köksüz, sanata ve sanatçı duyarlığına en uzak köşelerde gezinen duygu sömürgeci sağ iddialı şaşkın edebiyat, parazit yaşamağa alıştığı sağ edebiyat piyasasından lâyük olduğu yere sürülür. Ve o zaan belki daha güzel günleri özlemeye hakkımız olur” (İmzasız 1971: 28).

Kitap Tanıtım/İnceleme

Deneme’nin kitap incelemesi açısından oldukça zayıf olduğu rahatlıkla söylenebilir. On dört sayının sadece altısında kitaplara sayfa ayrılmıştır ve bunlar çeşitlilik açısından çok zayıftır. Daha çok reklamlarını aldıkları yayınevlerinin kitaplarına yer vermiş olmaları da ayrıca dikkat çeker. Üçüncü sayıda gördüğümüz “Kitaplar” üst başlığı da bir daha karşımıza çıkmaz.

İlk kitap yazısı ikinci sayıdadır. Deneme imzasıyla yayımlanan yazı Sezai Karakoç’un 1969’da yayımlanan *Gül Muştusu*’nu odağa alır. Karakoç hayranlığını belli eden yazı, incelemeden çok bir övgü niteliği taşır. Kitabın sessizlikle karşılanmasının bilinçli olduğu iddiasında olan dergi, buna itiraz eder.

Diğer yazı, üçüncü sayıda Tolstoy’un *Acıklı Günler*’ini tanıtır. Dergide sık sık reklamını gördüğümüz bu kitap, Akçağ Yayınları tarafından basılmıştır. Bu yazı da Deneme imzasını taşır. Kitabın edebi değerinden çok, Tolstoy’un Allah’a inanıp inanmaması ve inanç bunalımları üzerinden değerlendirilmesi, yazının kusurlu bir inceleme olmasına sebep olmuştur.

Altıncı ve yedinci sayıda, iki parça halinde, Cahit Zarifoğlu’nun *İşaret Çocukları* kitabı üzerinden Zarifoğlu’nun şiirleri övülür: “Şiirde yepyeni bir biçimle yerli düşünceyi çok başarılı estetik yorumlara ulaştıran Cahit Zarifoğlu, şiirini derin bir tarih bilinciyle günümüzün ışığı arasına

gererken, imajlama sanatının en güzel örneklerini veriyor” (Deneme 1971c: 44). Deneme imzasıyla yayımlanan bu yazının, detaylı bir inceleme olduğunu, tanıtım yazısını aştığını söylemek gerekir.

Derginin imzasını taşımayan tek kitap yazısı, Atıf Özbenlikçi’ye aittir. On ikinci sayıdaki “Toplumsal Gerçekçilik Açısından Ulusal Sinema Kavgası” başlıklı yazısında Özbenlikçi, Halit Refiğ’in “Ulusal Sinema Kavgası” kitabını anlatır. Önce toplumsal gerçekçiliğe ve 27 Mayıs sürecine değinen yazı, daha sonra kitapta anlatılanları tartışır. Bu yazının da içerdiği detaylar bakımından kitap tanıtımını aştığı söylenebilir. Yazar, kitabın “Türk toplumunun geçmişi konusunda koyduğu teşhisler ve Cumhuriyet aydınının birçok konuda düştüğü yanılgıları ortaya koyması yönleri ile okunması mutlaka gerekli kitaplar arasında” olduğunu söyler” (Özbenlikçi 1972a: 34).

Çeviriler

Deneme’de toplam altı çeviriye yer verilmiştir. İki tanesi hariç diğerleri öyküdür. İlk çeviri beşinci sayıdadır ve “Şahane İnsanlar” başlığını taşır. *The Dove Brings Peace*⁹’ten alınan Richard Hagopian’ın öyküsü, Savaş Mergen tarafından çevrilmiştir. Bir adamın uzun boylu bir kadını sevişi, onunla ilişkisi ve sonra ondan uzaklaşması, birinci ağızdan anlatılır.

İkinci çeviri altıncı sayıda, Hemingway’den yapılmıştır. Yine Savaş Mergen’in çevirdiği öykü, *Winner Take Nothing*¹⁰’den alınmıştır ve “Bir Günlük Bekleyiş” başlığını taşır. Ser Güvenç’in çevirdiği Thomas Wolfe’un *Of Time And The River*¹¹’den alınan yazısı, “Gençlik Dediğimiz” başlığı altında, yedinci sayıda çevrilmiştir. Ser Güvenç imzasını taşıyan bir diğer çeviri, Victor Canning’in “Kitaplar ve Bir Kadın” başlıklı başarılı öyküsüdür. Sonu bir sürprizle biten hikâye, bir hırsız anlatılmaktadır.

Çevirmen olarak adını gördüğümüz diğer isim Nevhis C. Aşkun’dur. Konstantin Paustovsky’nin “Telgraf” öyküsü iki parça halinde (10-11. sayı ve 12. sayı) yayımlanmıştır. Katherina Petrovna’nın hikâyesini anlatan bu metin de diğer öyküler gibi klasik tarzdadır.

On ikinci sayıda bir çeviri daha yer alır. N. A. imzası ile dokuz madde halinde Kafka’dan alıntılara yer verilmiştir. Çeviri, “Aşağıdaki notlar Maurice Freidman’ın ‘The Worlds of Existentialism’ isimli derlemesinin Kafka’yla ilgili bölümünden çevrilmiştir” notuyla yayımlanır.

Diğer Türler

Dergide kendine yer bulan diğer türleri günlük, mektup, oyun ve oyun incelemesi olarak sıralamak mümkündür.

Atıf Özbenlikçi’nin yedinci sayıdaki “Bir Delinin Günlüğünden – Akıl Ağrısı” metni, öykülerdeki sayıklama tarzına yakın bir üslupla kaleme alınmıştır. Serdar Gürler’in iki farklı sayıda yayımlanan “1971 Şiir Günlüğünden” ve “1972 Şiir Günlüğünden” başlıklı yazıları da gün gün tutulmuş kısa edebi notlar ve şiir fikirlerinden oluşur. Klasik günlük tarzı, bu metinlerde kullanılmamıştır.

⁹ Richard Hagopian, *The Dove Brings Peace*, Farrar & Rinehart Inc, 1944.

¹⁰ Ernest Hemingway, *Kazanana Ödül Yok*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2016.

¹¹ Thomas Wolfe, *Of Time And The Rive*, Charles Scribner's Sons, New York, 1935.

Deneme'deki tek mektup Veysel imzasıyla yayımlanan "Ankara Mektubu"dur. Derginin son sayısı, bu mektupla sonlanır. Ağabeyine hitaben yazılan mektup; okudukları, yazdıkları, kendiliği ve Ankara üzerine kısa notlardan oluşur.

Dergideki tek oyun metni, N. Avcı imzasıyla yayımlanan "Çiçek ya da Borsa"dır. Bu metin de klasik tarzın dışındadır. Bir olay yoktur, birkaç kişinin karşılıklı, bağlamları kopuk cümleler ve kelimeler söylemesinden ibarettir. Mutsuzluk, kurtuluş, özgürlük gibi fikirlere değinen ama yine de bütünlüklü bir içeriğe sahip olmayan bir tiratla sonlanır.

N. Avcı, on üçüncü sayıda bir de oyun incelemesi yazmıştır. Turan Oflazoğlu'nun yazdığı, Şahap Akalın'ın sahneye koyduğu "IV. Murat" oyununu inceleyen yazı, "Bir Oyun Yargılanırsa" başlığını taşır. Oyun, temel imajlar ve oyunun dili üzerinden incelenmiştir. Bir özeleştiri ile sonlanır:

IV. Murat oyunu üzerine söylenebilecekler bu kadar değil tabii. Ancak biz, tiyatro tekniği ve sahne incelikleri konusunda amatörce değerlendirmelerimize güvenemediğimizden, eleştirimizin bu yönden eksik kalmasına katlanmak zorunda kaldık. Hatalı değerlendirmeler yapmaktansa teknik bilgi isteyen bu sahayı bilenlere bırakmak ve ancak oyunun temel kuramı üzerinde yargıda bulunmak en uygun yol gibi geldi bize (Avcı, 1972: 44).

Sonuç

Bir taşra kentinde, henüz lise çağlarındaki bir grup gencin çıkardıkları *Deneme* dergisi; yüksek sesi, dikkat çeken şiir ve öyküleriyle Eskişehir'de o yıllarda çıkan tek edebiyat dergisi olarak edebiyat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Dergide yazan isimlerin çoğu, bugün tanınan yazar, şair, yayıncı ve politikacılarıdır. Farklı üsluplardaki şiirlerin, genel itibarıyla Sezai Karakoç-Cahit Zarifoğlu etkisinde olduğunu, İkinci Yeni tarzı kapalı anlamın tercih edildiği görülebilir. Öyküde ise genel eğilim; içsel sorgulamalar, bağlamdan kopuk sayıklamalar, olay örgüsünün reddidir. Dergi, bir yandan denemeleriyle materyalist ve Marksist dünya görüşüne saldırmakta, bir yandan da edebi olarak hem şiirde hem öyküde ve hatta tiyatrodaki toplumcu gerçekçiliğin olay örgüsüne bağlı, sosyal mesaj içerikli sanat anlayışının tam tersi tersini uygulamaya çalışmaktadır. Sonuç olarak *Deneme* dergisi, on dört sayılı yayım hayatıyla gençler için bir kültür sanat çatısı, bir edebiyat okulu görevini üstlenerek edebiyat tarihimizdeki yerini almıştır.

Kaynaklar

Adil, Nevzat (1972). "Genel Çizgileriyle Dergiler". *Deneme*, S. 14, Haziran 1972, s. 76-78.

Avcı, N (1972). "Bir Oyun Yargılanırsa". *Deneme*, S. 13, Mayıs 1972, s. 39-44.

Avcı, Nabi (2019). "Nabi Avcı: Gençliğimizdeki Dergiler Edebiyatı Bize Sevdirdi", <https://www.dunyabizim.com/havadis/nabi-avci-gencligimizdeki-dergiler-edebiyati-bize-sevdirdi-h33357.html>, [Erişim Tarihi: 09.02.2022].

Atmaca, Tayyib (2015). "Eskişehir'de Bir Fikir Dükkanı", <http://ayvakti.net/?p=2853>, [Erişim Tarihi: 09.02.2022].

Baran, Algın (1971). "Anti-Marksizm", *Deneme*, S. 7, Ekim 1971, s. 18-29.

Baraz, Turhan (1986). *Başlangıçtan Günümüze Eskişehir Basını (1908-1986)*. Eskişehir.

- Bayazıt, Erdem (1972). “Sezai Karakoç’un Şiirine Giriş”, *Deneme*, S. 13, Mayıs 1972, s. 30-38.
- Buhara, Salâh (1971a). “Edebiyatlarında Olan”, *Deneme*, S. 1, Nisan 1971, s. 14-15.
- (1971b). “Dönüş İnancadır”, *Deneme*, S. 2, Mayıs 1971, s. 11-14.
- (1971c). “Diri Vakitlere Doğmak Yeniden”, *Deneme*, S. 7, Ekim 1971, s. 15-17.
- (1972). “Yabancılaşmanın Özgürlüğü”, *Deneme*, S. 13, Mayıs 1972, s. 20-22.
- Deneme (1971a). Başlıksız, *Deneme*, S. 1, Nisan 1971, s. 2.
- (1971b). “Necip Fazıl-Sedat Umran-Leke”, *Deneme*, S. 1, Nisan 1971, s. 27-28.
- (1971c). “İşaret Çocukları”, *Deneme*, S. 6, Eylül 1971, s. 43-47.
- (1972). Başlıksız, *Deneme*, S. 12, Mart 1972, s. 4.
- Doğan, Erdal (1997). *Edebiyatımızda Dergiler*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Ergülen, Haydar (2020). “Dergi Tefrikası”, S. 1351, Nisan 2020, s. 54-57.
- Erk, Necdet (1971). “Mangal Tutkusu”, *Deneme*, S. 1, Nisan 1971, s. 10.
- Güçlü, Erkan (1971). “Bir Eski Ya Da...”, *Deneme*, S. 7, Ekim 1971, s. 35-39.
- Günyol, Vedat (1986). *Sanat ve Edebiyat Dergileri*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Gürel, Melih (1971). “Bergson’u Kim Öldürdü”, *Deneme*, S. 4, Temmuz 1971, s. 41-44.
- Gürler, Serdar (1971a). “Çalgı”, *Deneme*, S. 3, Haziran 1971, s. 4.
- (1971b). “Bir İki Demeğe”, *Deneme*, S. 8-9, Aralık 1971, s. 7.
- İmzasız (1971). “Sağ Görünümlü Edebiyat ve Bazı Gerçekler”, *Deneme*, S. 2, Mayıs 1971, s. 27-28.
- Kan, Mehmet S. (1971). “Güncel İnsan-Evrensel İnsan”, *Deneme*, S. 1, Nisan 1971, s. 18-19.
- Kara, Murat (1971). “Bizim Yazarımız ve Görevi”, *Deneme*, S. 2, Mayıs 1971, s. 15-17.
- Koç, Necmettin (2016). *Cumhuriyet Dönemi Eskişehir Kültür Sanat Edebiyat Dergileri*. Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Kot, Ahmet (2018). “Ahmet Kot: Mona Roza İle Yola Çıktım...”, <https://www.ekrangazetesi.com/haber/14472/ahmet-kot-mona-roza-ile-yola-ciktim.html>, [Erişim Tarihi: 09.02.2022].
- Manas, Ogeday (1972). “Memleket Havaları”, *Deneme*, S. 10-11, Şubat 1972, s. 45-49.
- Özbenlikçi, Atıf (1972a). “Toplumsal Gerçekçilik Açısından Ulusal Sinema Kavgası”, *Deneme*, S. 12, Mart 1972, s. 27-34.
- (1972b). “Sanatçının Yükü”, *Deneme*, S. 14, Haziran 1972, s. 68-69.
- Taşçı, Yılmaz (1972a). “İnsan, Evren ve Sanat İlişkileri Üzerine Metafizik Konuşmalar”, *Deneme*, S. 12, Mart 1972, s. 16-21.

— (1972b). “Zamanda ve Olayda Kesit Alma Üzerine Notlar”, *Deneme*, S. 14, Haziran 1972, s. 70-72.

Vedat, Veysel (1971). “Özgür Atılımlarıyla Şiir”, *Deneme*, S. 2, Mayıs 1971, s. 21-23.